

Αντώνη Δ. Μαγγανά

Το τεύχος αυτό της *Revue Criminologie*, υπό τη διεύθυνση της καθηγήτριας Louise Biron της Σχολής Εγκληματολογίας του Πανεπιστημίου του Montreal, αναφέρεται στις σχέσεις των γυναικών με τους μηχανισμούς του ποινικού ελέγχου είτε ως θύματα είτε ως δράστες μιας εγκληματικής πράξης. Τα θέματα είναι ποικίλα και αφορούν τα ιδιαίτερα προβλήματα που συναντούν οι γυναίκες με ένα μηχανισμό που από την προέλευσή του απευθύνεται κυρίως σε άνδρες.

Στην πρώτη μελέτη, αφιερωμένη στα αποτελέσματα που είχαν οι φεμινιστικοί αγώνες πάνω στον κοινωνικό έλεγχο, η L. Snider προτείνει την ακόλουθη υπόθεση: Ο αντικειμενικός στόχος των φεμινιστικών κινήματων ήταν να χρησιμοποιήσει το Κράτος ώστε να απλωθεί το δίκτυο του κοινωνικού ελέγχου σε όσο το δυνατό περισσότερους (άρρενες) παραβάτες με στόχο να τιμωρούνται συχνότερα και με αυστηρότερες ποινές. Κάνοντας το *mea culpa* της, τονίζει ότι μπροστά στην έκταση του φαινομένου της θυματοποίησης των γυναικών «καταφύγαμε» στον ποινικό μηχανισμό για ν' απαλλάξουμε τις γυναίκες από τους καταπιεστές τους». Θεωρήθηκαν λοιπόν, λανθασμένα, οι στρατηγικές εγκληματοποίησης ως τείνουσες προς τη λύση του προβλήματος και όχι ως μέρος του προβλήματος. Η θεώρηση αυτή ενίσχυσε, σε τελική ανάλυση, την ποινική απάντηση και είναι γνωστό ότι μία τυφλή επέκταση του ελέγχου δεν οδήγησε μέχρι σήμερα την κοινωνία να γίνει πιο δίκαια, πιο ανθρωπίνη ή πιο ασφαλής. Η συγγραφέας υποστηρίζει ότι μία τέτοια στρατηγική είναι κακή στην πράξη, στη θεωρία και από ηθική άποψη. Το να υποχρεώσεις τις γυναίκες να εξαρτώνται από την αστυνομία, τους δικηγόρους και τα δικαστήρια δεν οδηγεί παρά στην αποδυνάμωση και την απογοήτευση τους αφού γίνονται με τον τρόπο αυτό θύματα της Διοίκησης (όπως εξάλλου και εκείνοι που τις κακοποιούν).

Επί πλέον, η μόνη γνωστή «επιτυχία» του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης είναι να κάνει αυτούς που το υφίστανται πιο καχύποπτους, πιο επικίνδυνους, πιο οριακούς οικονομικά και πιο μισογύνεις. Ο ποινικός νόμος δεν αποτελεί λύση για τις γυναίκες. Το ενδιαφέρον της αστυνομίας και των δικαστηρίων για το θύμα είναι εξαρχής ελάχιστο και διαλύεται τελειώς από τη στιγμή που θα ληφθεί η κατάθεση του θύματος.

Για να υποστηρίξει την άποψή της αυτή, ο L. Snider παραθέτει μερικά παραδείγματα: Το πρώτο αφορά την περίπτωση του Law Enforcement Agency (L.E.A.A.) στις Η.Π.Α., το οποίο ίδρυσε 35 καταφύγια για κακοποιημένες γυναίκες καθώς και πληθώρα υπηρεσιών με σκοπό να βοηθήσει τα θύματα. Δυστυχώς το πρόγραμμα αυτό δεν απέδωσε στην πράξη.

Διότι το να θέσεις το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης να ασχοληθεί με την οικογενειακή βία σημαίνει ότι θα δεχθείς και τις προκαταλήψεις και προτεραιότητες του συστήματος αυτού. Για παράδειγμα, οι άνδρες μαύροι ή κατώτερης κοινωνικά τάξης που κακοποίησαν τις γυναίκες τους βρέθηκαν στη φυλακή ενώ εκείνοι των μέσων και ανώτερων τάξεων, οι οποίοι ούτως ή άλλως, είχαν λιγότερες πιθανότητες να διωχθούν, οδηγήθηκαν προς ιδιωτικούς οργανισμούς μεταχείρισης ή κλινικές counselling. Επί πλέον, τα θύματα γυναίκες των κατώτερων τάξεων είχαν περισσότερες πιθανότητες να υπαχθούν στην «κοινωνική μέριμνα», η οποία δεν εκτιμά ότι οι φτωχές εργατικές οικογένειες είναι ο καλύτερος τρόπος ανατροφής.

Από την άλλη πλευρά, οι νόμοι που αφορούν το βιασμό είναι έτοιμα φτιαγμένοι ώστε η απόδειξη της ενοχής του κατηγορουμένου να γίνεται προβληματική. Τα τελευταία χρόνια, οι μεταρρυθμιστές της νομοθεσίας προτίμησαν να τονίσουν περισσότερο το βίαιο χαρακτήρα της πράξης από τη «σεξουαλική απόχρωση». Παρ' όλα αυτά τα αποτελέσματα υπήρξαν πενιχρά. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι μια αλλαγή στη νομοθεσία στοχεύει να φέρει αποτελέσματα τόσο στο συμβολικό όσο και στο πρακτικό (instrumental) επίπεδο. Στο συμβολικό πεδίο, ο νόμος μεταδίδει ένα μήνυμα στο όνομα μιας υποτιθέμενης λαϊκής συναίνεσης όσον αφορά την ηθική αξία ή απαξία μιας συγκεκριμένης πράξης. Στην περίπτωση της εγκληματοποίησης μιας συμπεριφοράς, το μήνυμα προς μετάδοση είναι ότι ο βιασμός αποτελεί μία πράξη ειδεχθή. Από αυτή και μόνο τη σκοπιά, ο αγώνας για την εγκληματοποίηση συμπεριφορών που ταπεινώνουν τις γυναίκες, είχε θετικά αποτελέσματα. Επομένως η προσφυγή στην ποινική νομοθεσία ως στρατηγική αντιμετώπισης δε θα πρέπει να εγκαταλειφθεί τελείως. Παρ' όλα αυτά είναι πολύ λίγο πιθανό ότι η νομοθεσία αποτελεί το πιο αποτελεσματικό μέσο για ν' αλλάξουν οι κοινωνικές συνήθειες οι τόσο βαθιά ριζωμένες στα στερεότυπα. Οι αλλαγές αυτές είναι εξαιρετικά δύσκολο να επιτευχθούν αφού προϋποθέτουν μία ανακατανομή της εξουσίας. Το να καταρρίψεις την ιδέα που δίνει στους άνδρες το δικαίωμα να κακοποιούν τις γυναίκες είναι εξίσου σημαντικό με το να δώσεις στις κακοποιημένες γυναίκες τα οικονομικά μέσα και την πολιτική εξουσία να απελευθερωθούν οι ίδιες από τέτοιους άνδρες.

Η λύση, κατά την συγγραφέα, βρίσκεται στο να αναπτυχθούν στρατηγικές βασισμένες στις επιτυχίες του φεμινιστικού κινήματος και οι οποίες θα έχουν τη δυνατότητα να ενισχύσουν τους ανθρωπιστικούς στόχους του φεμινισμού. Μέχρι τότε, το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης αποτελεί ένα σύμμαχο που το γυναικείο κίνημα πρέπει να αντιμετωπίζει με επιφυλάξεις.

Στο επόμενο άρθρο, οι συγγραφείς J.Roberts και A.Pires μελετούν τις επιπτώσεις της αλλαγής της καναδικής νομοθεσίας το 1983 που αφορούν το βιασμό. Κατ' αρχάς αντί του όρου βιασμός χρησιμοποιήθηκε εκείνος της σεξουαλικής επίθεσης και το αδίκημα μεταφέρθηκε στο τμή-

μα που αφορά τις σωματικές βλάβες, κρατώντας όμως τη σεξουαλική απόχρωση. Η «σεξουαλική επίθεση» (*agression sexuelle*) παρουσιάζει τρεις μορφές διαφορετικής βαρύτητας. Την σεξουαλική επίθεση, μορφή λιγότερο σοβαρή, την ένοπλη σεξουαλική επίθεση, και την βαρεία σεξουαλική επίθεση όταν ο δράστης τραυματίσει το θύμα. Για κάθε μία από τις τρεις αυτές μορφές προβλέπονται διαφορετικές κυρώσεις που μπορούν να φτάσουν τα ισόβια για την τρίτη περίπτωση. Οι λόγοι της τριμερούς διάκρισης δεν είναι σαφείς και παρουσίασαν ήδη προβλήματα στην πρακτική τους εφαρμογή. Για παράδειγμα, οι στατιστικές δείχνουν ότι τα δικαστήρια απαγγέλλουν, κατά μεγάλο ποσοστό, αποφάσεις που χαρακτηρίζουν την πράξη ως σεξουαλική επίθεση της πρώτης κατηγορίας αποφεύγοντας έτσι το βαρύτερο χαρακτηρισμό, εφόσον μάλιστα η ανώτατη ποινή που έχει ορίσει ο νομοθέτης για την πρώτη κατηγορία (κάθειρξη 10 χρόνια) είναι τέτοια που επιτρέπει στα δικαστήρια να χειριστούν σχεδόν όλες τις περιπτώσεις σεξουαλικής επίθεσης μέσα στα πλαίσια της πρώτης κατηγορίας.

Από την άλλη πλευρά, οι στατιστικές δείχνουν καθαρά ότι υπήρξε μία σημαντική αύξηση του αριθμού των υποθέσεων σεξουαλικής επίθεσης που απασχόλησαν το μηχανισμό της ποινικής δικαιοσύνης μετά τις μεταρρυθμίσεις του 1983. Έτσι ενώ για το σύνολο του Καναδά υπήρξε μία αύξηση 25% στις παραπομπές στο δικαστήριο μεταξύ 1977 και 1982, η αύξηση ήταν της τάξης του 129% μεταξύ 1983 και 1989 (μετά τις μεταρρυθμίσεις) πράγμα που αποτελεί μία σημαντική νίκη για το φεμινιστικό κίνημα.

Υπήρξαν ασφαλώς και άλλοι παράγοντες που έπαιξαν ρόλο στην αύξηση αυτή εκτός από τις μεταρρυθμίσεις της ποινικής νομοθεσίας, όπως για παράδειγμα, οι οδηγίες που δόθηκαν στην αστυνομία και την εισαγγελία, η δραστηριότητα των γυναικείων κινημάτων ή ακόμη η ευαισθητοποίηση του κοινού στις διάφορες μορφές βίας που έγινε από τα Μ.Μ.Ε. Όμως, είναι αναμφισβήτητο, ότι δεν θα είχαμε τέτοια αποτελέσματα χωρίς τις μεταρρυθμίσεις του 1983. Διότι προσέδωσαν, τουλάχιστον επιφανειακά, ένα διαφορετικό προσώπείο στο ποινικό δίκαιο που αφορά τα σεξουαλικά αδικήματα.

Συμπερασματικά, οι συγγραφείς καταγγέλλουν το γεγονός ότι στον Καναδά, μετά τις μεταρρυθμίσεις του 1983 υπήρξαν πολύ λίγες περιπτώσεις που θεωρήθηκαν ότι ανήκουν στις δύο βαρύτερες κατηγορίες (ένοπλη και βαριά σεξουαλική επίθεση). Ερμηνεύουν, λοιπόν, τις στατιστικές ως εξής: Η αστυνομία και τα δικαστήρια θεωρούν τη μεγάλη πλειοψηφία αυτών των περιπτώσεων ως πολύ απλές, και όχι αρκετά σοβαρές ώστε να καταταγούν στα επίπεδα II (ένοπλη σεξουαλική επίθεση) και III (βαρεία). Μήπως λοιπόν δεν έπρεπε να γίνει αυτή η τριμερής διάκριση αφήνοντας το δικαστή να κρίνει τη συγκεκριμένη περίπτωση στο επίπεδο της ποινής;

Για άλλη μια φορά τίθεται το ζήτημα του πόσο λεπτό και δύσκολο θέμα είναι η αλλαγή μιας ποινικής νομοθεσίας. Η σύνταξη ενός ποινικού νόμου που θα περιλαμβάνει όλες τις πιθανές περιπτώσεις και θα τις κατατάσσει ανάλογα με τη βαρύτητά τους αποτελεί ένα εξαιρετικά δύσκολο έργο. Ο κίνδυνος ελλοχεύει πάντα μία προτεινόμενη μεταρρύθμιση να πηγάζει από περιστασιακές και συγκυριακές αντιδράσεις ή από την πίεση ορισμένων κοινωνικών ομάδων.

Στην περίπτωση του βιασμού, για παράδειγμα, ο καναδός νομοθέτης δεν είχε την τόλμη να ξεκαθαρίσει με σαφήνεια αν πρόκειται για ένα έγκλημα βίας ή ένα σεξουαλικό αδίκημα. Έκανε ένα πρώτο βήμα μεταθέτοντας το αδίκημα στο κεφάλαιο των σωματικών βλαβών, δεν τόλμησε όμως να εγκαταλείψει τη σεξουαλική απόχρωση, μία βαριά κληρονομιά του παρελθόντος, η οποία βασίζεται σε αρχές που δεν ισχύουν πλέον σήμερα (π.χ. η πάση θυσία προστασία της παρθενιάς μιας κοπέλας). Αυτό που θέλω να τονίσω, συγκεκριμένα, είναι ότι ο καναδός νομοθέτης δεν είχε το θάρρος να ορίσει ότι και ο βιασμός είναι μία μορφή βίας όπως οποιαδήποτε μορφή βίας. Εξάλλου η «σεξουαλική απόχρωση» που διατηρήθηκε στη νομοθεσία, είχε ανέκαθεν και εξακολουθεί να έχει για το θύμα ολέθριες συνέπειες. Αν συγκρίνομε, για παράδειγμα, αυτόν που υπέστη βασανιστήρια από ένα δικτατορικό καθεστώς με κάποιον που έπεσε θύμα βιασμού, θα δούμε ότι οι ψυχολογικές συνέπειες είναι δυσανάλογα μεγαλύτερες για τα θύματα βιασμού ενώ συχνά οι σωματικές βλάβες είναι πολύ σοβαρότερες στην περίπτωση των βασανιστηρίων.

Οι βαριές τραυματικές εμπειρίες των θυμάτων βιασμού πηγάζουν, εν πολλοίς, από το γεγονός ότι παραμένει η μυθοποίηση αυτής της πράξης ενώ τα πράγματα έχουν εξελιχθεί πολύ στο θέμα των σχέσεων ανάμεσα στα δύο φύλα. Αυτό αποδεικνύεται εξάλλου και από το γεγονός ότι ο Καναδός (όπως και ο Έλληνας) νομοθέτης διήυρνε την έννοια της σεξουαλικής επίθεσης (ή του βιασμού) με τρόπο ώστε το θύμα να μην είναι πλέον μόνον η γυναίκα, αλλά και ο οποιοσδήποτε ανεξάρτητα από το φύλο όπως επίσης περιέλαβε τις ασελγείς πράξεις μέσα στον ορισμό του βιασμού.

Το ερώτημα που τίθεται στην ουσία είναι αν η σεξουαλικότητα ενός ατόμου αποτελεί μία ιδιόζουσα αξία που χρειάζεται ιδιαίτερη προστασία από τον ποινικό νομοθέτη. Το θέμα είναι λεπτό και χρειάζεται να ερευνηθεί σε βάθος από ειδικούς επιστήμονες της ιατρικής, ψυχολογίας και κοινωνιολογίας. Για να πάρω ένα παράδειγμα, ακραίο, ο βιασμός μεταξύ συζύγων έχει τέτοια ιδιαιτερότητα ώστε να θεωρηθεί ως σεξουαλικό αδίκημα ή αποτελεί και αυτός μία μορφή σωματικής βίας; Μόνον αν οι ειδικοί μας απαντήσουν στο ερώτημα αν η σεξουαλικότητα αποτελεί μια ξεχωριστή αξία που χρήζει ιδιαίτερης προστασίας, μόνο τότε θαρχίσουν να ξεκαθαρίζουν ορισμένα πράγματα στον τομέα αυτό.

Τέλος, οι συγγραφείς τονίζουν το αδιέξοδο που υπάρχει εφόσον από τη μία πρέπει να καταγγείλλωμε τις επιθετικές και σεξιστικές συμπεριφο-

ρές των δραστών τέτοιων πράξεων ενώ από την άλλη πρέπει να ψάξουμε για τρόπους ρύθμισης της κατάστασης με λιγότερο κατασταλτικές μεθόδους. Αυτό μας θυμίζει το πρόβλημα της επαιτείας όπου από τη μία πλευρά πρέπει να καταγγέλλουμε αυτή την κατάσταση και από την άλλη να βάζουμε το χέρι στην τσέπη για να βοηθήσουμε το ζητιάνο. Μία τέτοια τακτική είναι εξαιρετικά δύσκολη στην εφαρμογή της και ισχύει γενικότερα με την αντιμετώπιση όλων των αδικημάτων.

Το επόμενο άρθρο, της M. Jacoud, είναι αφιερωμένο στο πώς αντιμετωπίζει η канаδική ποινική δικαιοσύνη τις «αυτόχθονες» γυναίκες.¹ Η πρώτη σημαντική διαπίστωση αφορά την «υπερεκπροσώπηση» αυτών των γυναικών στο γενικό ποσοστό του ποινικού πληθυσμού. Ενώ οι αυτόχθονες του Καναδά δεν αποτελούν παρά ένα 1,5% του συνολικού πληθυσμού, οι γυναίκες αυτόχθονες, αντιπροσωπεύουν ένα ποσοστό 14,2% από τις κρατούμενες της γυναικείας φυλακής του Kingston. Επί πλέον, έχουν σε μικρή ηλικία την πρώτη τους επαφή με την ποινική δικαιοσύνη² η συχνότητα των συλλήψεων και των καταδικών είναι μεγάλη,³ κάνουν υπερβολική χρήση ναρκωτικών ή αλκοόλ, η πλειονότης συνελήφθη για ελαφρά αδικήματα (όπως διατάραξη της ειρήνης), το μορφωτικό τους επίπεδο είναι χαμηλό και οι περισσότερες είναι άνεργες.

Όλα αυτά τα στοιχεία φανερώνουν, κατά τη συγγραφέα, ότι οι δυσκολίες που συναντούν οι γυναίκες «αυτόχθονες», στην επαφή τους με την ποινική δικαιοσύνη οφείλονται κυρίως στις συνέπειες της υποδούλωσης που υπέστησαν μέσα από τη διαδικασία αποικιοποίησης καθώς και από την αφομοίωση με την κυρίαρχη κουλτούρα (acculturation).

Στο άρθρο που ακολουθεί, ο A. Fagnan περιγράφει το προφίλ χιλίων πεντακοσίων και πλέον γυναικών καθ' όλο το στάδιο της εμπειρίας τους με την ποινική δικαιοσύνη και μέχρι την έκδοση της απόφασης του δικαστηρίου. Η έρευνα έγινε για λογαριασμό της Εταιρείας Elizabeth Fry του Montreal. Η πρώτη διαπίστωση είναι ότι ο αριθμός των γυναικών που τελούν αδίκημα είναι μικρός. Επί πλέον χαμηλός είναι και ο συνολικός αριθμός των αδικημάτων τους τα οποία παρουσιάζουν μικρή βαρύτητα. Η έκφραση των Adelberg και Curri για τις γυναίκες: «Too few to count» (πολύ λίγες για να ληφθούν υπόψιν) αποκτά ιδιαίτερη επικαιρότητα.

Ειδικότερα, τα στοιχεία δείχνουν ότι το profil των γυναικών της παραπάνω κατηγορίας, είναι μία γυναίκα κάτω των 30 ετών, που δεν έχει ποι-

1. «Αυτόχθονες», θεωρούνται, για τον Καναδά, εκείνοι που προέρχονται από κατοίκους που ήταν εγκατεστημένοι στη χώρα πριν την άφιξη των δυτικοευρωπαίων εποίκων. Πρόκειται δηλαδή για τους ινδιάνους της Αμερικής και τους Εσκιμώους (Inuit).
2. Οι περισσότερες από τις μισές κρατούμενες, συνελήφθησαν για πρώτη φορά μεταξύ 14 και 17 ετών.
3. Ένα ποσοστό 40% των γυναικών είχαν συλληφθεί 15 ή και περισσότερες φορές.

νικό μητρώο, κατηγορείται για εγκλήματα κατά της περιουσίας, προσφεύγει στις υπηρεσίες δικηγόρου για την υπεράσπισή της, διατελεί εν ελευθερία μέχρι την εμφάνισή της στο δικαστήριο, αποδέχεται την ενοχή της και της επιβάλλεται ως ποινή μία «*ordonnance de probation*».

Η επόμενη μελέτη αφορά τις «πολυ-υπότροπες» γυναίκες όπου και εδώ φαίνεται, σε σχέση με τον ανδρικό πληθυσμό, το μικρό ποσοστό (οι άνδρες είναι 32 φορές περισσότεροι). Γενικά, το *profil* των γυναικών που ανήκουν σ' αυτή την κατηγορία δε φαίνεται να είναι διαφορετικό από εκείνο των γυναικών που εμφανίζονται για μία και μοναδική φορά στο δικαστήριο. Εξάλλου, οι «πολυυπότροπες» γυναίκες διακρίνονται καθαρά από τον κλασσικό τύπο του υπότροπου εγκληματία. Τελούν ασημαντα αδικήματα που γίνονται σιγά σιγά ένας τρόπος ζωής και για τα οποία περνούν σχετικά μικρό χρονικό διάστημα στη φυλακή.

Στο τελευταίο άρθρο, η Louise Biron αποδεικνύει ότι η φυλακή εξακολουθεί να μην αποτελεί μία λύση για τις γυναίκες που καταδικάστηκαν. Ο μικρός αριθμός των γυναικών κρατουμένων δεν επιτρέπει τη διατήρηση φυλακών στις διάφορες περιοχές της χώρας. Επομένως, οι τρόφιμοι των φυλακών, βρίσκονται συχνά μακριά από τους τόπους κατοικίας. Ακόμα υπάρχει απουσία προγραμμάτων προσαρμοσμένων στις απαιτήσεις του καιρού μας και τα οποία να στοχεύουν τη χειραφέτηση των γυναικών αυτών, οι οποίες συχνά έχουν πολύ χαμηλή μόρφωση.

Στη συνέχεια αναφέρει την εμπειρία της ως μέλος μιας Επιτροπής που ορίστηκε το 1989 από την Καναδική Σωφρονιστική Υπηρεσία υπό την προεδρία ενός εκπροσώπου της Σωφρονιστικής Υπηρεσίας και μιας εκπροσώπου κοινοτικού οργανισμού. Η Επιτροπή εξεδήλωσε, κατ' αρχάς, την αντίθεσή της προς τη χρήση της φυλακής για τις γυναίκες, θεωρώντας ότι το είδος και το μέγεθος της γυναικείας εγκληματικότητας δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να δικαιολογήσουν μία τέτοια ακραία ποινή. Τα μέλη της Επιτροπής συμφώνησαν ότι δεν πρέπει να συγκρίνεται η κατάσταση των γυναικών κρατουμένων με τους άνδρες. Οι τελευταίοι δεν αποτελούν πλέον σημείο αναφοράς.

Οι προτάσεις που έγιναν από την Επιτροπή παρουσιάζουν ενδιαφέρον: Η Κεντρική φυλακή των γυναικών που συγκεντρώνει τις κρατούμενες στο Kingston πρέπει να αντικατασταθεί από πέντε καταστήματα μοιρασμένα στις κυριότερες εδαφικές περιφέρειες του Καναδά. Δίνονται επίσης οι κατευθυντήριες αρχές για τη διαμόρφωση του χώρου, το μέγεθος των σπιτιών, τον αριθμό, τη λειτουργία τους κ.λ.π. Τα μέλη της ερευνητικής ομάδας πιστεύουν ότι το αρχιτεκτονικό πρόγραμμα πρέπει να συνδέεται με μία νέα σύλληψη των άλλων προγραμμάτων που θα προσφέρονται και προς μία διαρρύθμιση του χώρου που θα διευκολύνει την επαφή της μητέρας με τα παιδιά της.

Η φροντίδα να ασχοληθεί η Επιτροπή με τις ειδικές ανάγκες των γυναικών έθεσε σε δεύτερη μοίρα το θέμα της ασφάλειας των χώρων που

αφορά κυρίως το ανδρικό πρότυπο. Στις προτάσεις, τονίζεται η ανάγκη να πάρει η γυναίκα στα χέρια της το πεπρωμένο της και τα μέσα που σκοπεύει να λάβει για να μπορέσει να προβεί σε πραγματικές και ουσιαστικές επιλογές.

Μεγάλη σημασία δίνεται στα προγράμματα που θα βοηθήσουν να αποκτήσει η γυναίκα την αυτονομία της. Η Επιτροπή δεν περιορίσθηκε στα προγράμματα υγείας, counselling ή αποτοξίνωσης αλλά και σ' εκείνα της επαγγελματικής εκπαίδευσης καθώς και της εθελοντικής συμμετοχής στην καθημερινή ζωή, την άσκηση, τη διασκέδαση, τις ομαδικές δραστηριότητες.

Η Επιτροπή δεν έλαβε θέση στο αν τα παιδιά πρέπει να συνηθίσουν να ζούν στο περιβάλλον της φυλακής με τη μητέρα τους. Με στόχο όμως να διατηρηθούν οι δεσμοί μητέρας και παιδιού, πρότεινε να διαμορφωθούν ιδιαίτεροι χώροι που διευκολύνουν την επαφή και να δοθεί συμπαράσταση στις μητέρες που θα το ζητήσουν.

Παρά ταύτα, η συγγραφέας ορθά τονίζει το παράδοξο ότι όλ' αυτά τα ενδιαφέροντα προγράμματα παραμένουν μέσα στα πλαίσια της φυλακής, έστω και αν η Επιτροπή κάνει την πρόταση: «η κοινωνία πρέπει, μακροπρόθεσμα, να υιοθετήσει μέτρα αποκαταστατικής δικαιοσύνης (reparatrice) που έχουν κοινοτικό χαρακτήρα».

Μπορούμε άραγε να ελπίζουμε ότι οι φεμινιστές θα προκαλέσουν αλλαγές προς την κατεύθυνση ηπιότερων λύσεων όσον αφορά την επίλυση των προβλημάτων και την αποκατάσταση των βλαβών; Η συγγραφέας πιστεύει ότι οι συνθήκες είναι ευνοϊκές για την ανάληψη τέτοιων πρωτοβουλιών.

Στη μελέτη αυτή, η έννοια της «μεταχείρισης» (traitement) επανέρχεται στο προσκήνιο όσον αφορά τις γυναίκες. Το γεγονός αυτό είναι ευχάριστο και αποτελεί το αντίβαρο στις απόψεις που άσκησαν μεγάλη επιρροή τα τελευταία χρόνια και που θεωρούν ότι το δόγμα της «μεταχείρισης» απέτυχε παταγωδώς. Κύριος εκφραστής των απόψεων αυτών υπήρξε ο M.Cusson.

Οι ιδέες που προτείνονται από την Καναδική Επιτροπή είναι οπωσδήποτε εξαιρετικά ενδιαφέρουσες. Προκύπτει όμως το ερώτημα για άλλη μία φορά. Σε εποχές οικονομικής κάμψης διαθέτει η καναδική κυβέρνηση την πολιτική βούληση για να τις εφαρμόσει;

Υπάρχουν βέβαια κάποιες ελπίδες εφόσον το πρόβλημα με τις γυναίκες κρατούμενες είναι πολύ πιο περιορισμένο από εκείνο με τους άνδρες (μικρότερος αριθμός, ελαφρύτερη εγκληματικότητα). Αυτό σημαίνει ότι είναι ευκολότερο στην πραγματοποίησή του. Άν τελικά υλοποιηθεί θα είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον να παρακολουθήσει κανείς το πώς θα εξελιχθεί και ενδεχομένως να το προτείνει με τις ανάλογες προσαρμογές και για τον ανδρικό πληθυσμό, ο οποίος βέβαια δεν πρέπει να βρεθεί στο σημείο να έχει μία δυσμενέστερη μεταχείριση απ' ότι ο γυναικείος.

Διότι, με τα νέα κοινωνικά δεδομένα δεν είναι κατανοητό γιατί η μητέρα κρατούμενη πρέπει να μπορεί να κρατά την επαφή με το παιδί της και όχι ο πατέρας κρατούμενος.

Εν κατακλείδι, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το τεύχος αυτό εντάσσεται καθαρά στις φεμινιστικές μελέτες τονίζοντας έμμεσα τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στα δύο φύλα. Με τον τρόπο αυτό όμως δεν προωθείται η ισότητα υπό την έννοια του πνεύματος αμοιβαίας συμπαράστασης και συνεργασίας.

Η διάκριση ανάμεσα στα δύο φύλα γίνεται και όσον αφορά τη θυματοποίηση (βιασμοί, σεξουαλικά εγκλήματα) και όσον αφορά τη μεταχείριση του ατόμου τόσο πριν την καταδικαστική απόφαση όσο και μετά. Μπορούμε επομένως να αναρωτηθούμε πώς είναι δυνατό να μιλάμε για ίση μεταχείριση αφού υπάρχουν αυτές οι διαφορές;

Προσωπικά, θα δεχόμαστε αυτό το γεγονός με επιφυλάξεις αναγνωρίζοντας ότι οι διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα επιβάλλουν σε ορισμένες περιπτώσεις μία διαφορετική αντιμετώπιση, όντας όμως πεπεισμένοι ότι στο βάθος η ιδιότητα του ατόμου που εμπλέκεται με τον ποινικό μηχανισμό είναι η ίδια ανεξάρτητα από το φύλο του. Ένας υπόδικος, ένας κρατούμενος, ένας (πολυ)υπότροπος, κρατά την ιδιότητά του αυτή ανεξάρτητα από το αν είναι γυναίκα ή άνδρας.

Επομένως η προσπάθεια πρέπει να γίνει προς την κατεύθυνση της βελτίωσης των συνθηκών κράτησης ή μεταχείρισης ανεξάρτητα από το αν το άτομο είναι άνδρας ή γυναίκα. Το ότι η γυναίκα που είναι στη φυλακή έχει ορισμένες ειδικές ανάγκες (λόγω φύλου κ.λ.π.) δεν σημαίνει ότι παύει να είναι κρατούμενη. Αν πραγματικά επιθυμούμε την ισότητα θάπρεπε να δουλέψουμε προς αυτή την κατεύθυνση χωρίς εν τούτοις, να παραγνωρίζουμε τη σημασία μελετών όπως αυτών του υπό κρίσιν τεύχους, οι οποίες εκθέτουν με πειστικά επιχειρήματα τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει η σχέση της γυναίκας με τον ποινικό μηχανισμό. Αν δούμε δε τις προτάσεις από τη θετική τους σκοπιά, μπορούμε να ελπίζουμε ότι πιθανές αλλαγές στις συνθήκες κράτησης των γυναικών θα επηρεάσουν και εκείνες των ανδρών.

Το τεύχος κλείνει με την αντιπαράθεση των απόψεων του D.Elle και του M.Cusson γύρω από το σύγγραμμα του τελευταίου «*Croissance et décroissance du crime*», σύγγραμμα που αποτέλεσε αντικείμενο βιβλιοκρισίας σε προηγούμενο τεύχος της Ελληνικής Επιθεώρησης Εγκληματολογίας.